

جغرافیا و آمایش شهری - منطقه‌ای، شماره ۴، پاییز ۱۳۹۱

وصول مقاله: ۱۳۹۰/۱۰/۱۵

تأیید نهایی: ۱۳۹۱/۳/۱۸

صفحات: ۷۷-۹۸

بررسی الگوهای مکانی بزهکاری در سطوح منطقه‌ای مورد شناسی: جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی^۱

دکتر محسن کلانتری^۲، سمیه فزلباش^۳، بامشاد یغمایی^۴

چکیده

قاچاق مواد مخدر مسأله‌ای پیچیده است که همه‌ی کشورهای جهان را به نحوی به خود درگیر نموده است و پس از تجارت سلاح و مهمات، پرسودترین کسب و کار و یک تهدید جهانی است. پژوهش حاضر با هدف تحلیل الگوهای مکانی بزهکاری و بررسی الگوهای فضایی ارتکاب جرایم سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر در استان خراسان جنوبی کوشیده است تا به مطالعه‌ی رابطه‌ی محل سکونت و فعالیت مجرمین با محل ارتکاب بزه آنها، نسبت جرایم با جمعیت هر بخش و شهرستان استان و سکونتگاههای شهری و روستایی استان بپردازد. طبق یافته‌های پژوهش، مجموعه جرایم مرتبط با مواد مخدر شامل سوء مصرف، تهیه، توزیع، خرید و فروش، حمل و نگهداری مواد مخدر در دو شهرستان بیرجند و نهبندان بسیار بیشتر از سایر شهرستان‌های استان خراسان جنوبی رخ داده است و در سکونتگاههای شهری استان به دلیل تعدد و تنوع جمعیت نسبت به نقاط روستایی جرایم بسیار بیشتری رخ داده است، هرچند در این استان بسیاری از نقاط روستایی درگیر پدیده قاچاق مواد مخدر و بزه‌های مرتبط با آن هستند. الگوی پراکندگی جرایم نشان می‌دهد در این استان بزه حمل مواد مخدر بیش از سایر جرایم رخ داده است که بیانگر این نکته‌ی مهم است که استان خراسان جنوبی بیشتر استانی تولیدکننده و توزیع‌کننده مواد مخدر به دیگر استان‌های کشور می‌باشد. هر چند الگوی فضایی بزهکاری در این استان توزیع بسیار پراکنده‌ای دارد اما وجود محور ارتباطی اصلی حد فاصل نهبندان، شوسف، بیرجند، قائن و فردوس و قرارگیری شهرهای مهم استان در این محور ارتباطی و جریان حرکت مواد مخدر از شرق به غرب در شکل‌گیری الگوهای بزهکاری در این استان بسیار تأثیرگذار بوده است. ضمن اینکه مرکز ثقل همه‌ی جرایم مورد بررسی در سطح استان، در نقطه‌ای واقع در جنوب شرقی شهر بیرجند و در نزدیکی شهر مود قرار گرفته است. به نظر می‌رسد اولویت بخشی به راهبردهای پیشگیرانه، اتخاذ راهکارهای فرهنگی، آموزشی با هدف پیشگیری، تشویق مردم به مشارکت در امر پیشگیری از وقوع جرم، اولویت بخشی به فعالیت‌های پلیسی مبتنی بر فناوری‌های نو از جمله مهم‌ترین راهکارهای مؤثر در کنترل بزهکاری در استان خراسان جنوبی است.

کلید واژگان: جرایم مرتبط با مواد مخدر، سامانه اطلاعات جغرافیایی، الگوی مکانی بزهکاری، خراسان جنوبی.

۱- اطلاعات این مقاله از طرح تهیه و تدوین اطلس جرایم سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر در استان‌های کرمانشاه، خراسان جنوبی و تهران تهیه شده توسط نگارندگان اخذ شده است.

mohsenkalantari@znu.ac.ir

somaye_ghezelbash@yahoo.com

bamshad_y@yahoo.com

۲- دانشیار جغرافیا، دانشگاه زنجان (نویسنده مسؤل)

۳- کارشناس ارشد جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری

۴- کارشناس ارشد سنجش از دور و سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی

مقدمه

ایران، در مقایسه با دیگر کشورهای جهان، اقدامات قابل توجهی برای مبارزه با جرایم مرتبط با مواد مخدر انجام داده است، گرچه بررسی‌ها بیانگر این واقعیت تلخ است که سوءمصرف، اعتیاد و شیوع مواد مخدر در بین جوانان کشور در حال افزایش است (هاشمی، ۱۳۸۲: ۱۳). این موضوع نشانه‌ی قربانی شدن سرمایه‌های اجتماعی، تخریب فرهنگی و اتلاف منابع اقتصادی است.

بی‌اغراق در بین انواع جرایم ارتكابی در سطح جهان، قاچاق مواد مخدر یکی از بغرنج‌ترین و پیچیده‌ترین آنهاست. آمارهای جهانی نشان می‌دهد تولید و تجارت انواع مواد مخدر طی چند دهه‌ی اخیر افزایش قابل توجهی داشته است و سوءمصرف این مواد نیز در سطح جهان رو به افزایش بوده است (مرتضوی، ۱۳۸۲: ۱۴).

موقعیت جغرافیایی ایران در منطقه و قرارگیری دو کشور افغانستان و پاکستان به عنوان تولیدکنندگان مهم مواد مخدر جهان در شرق و واقع شدن بزرگ‌ترین بازارهای مصرف مواد مخدر در غرب ایران در کنار دیگر نابسامانی‌های اجتماعی و اقتصادی موجب شده است تا کشور ما طی چند دهه‌ی گذشته تاکنون هزینه‌های مالی و اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی و حتی جانی بسیاری متحمل شود. در حال حاضر بخش مهمی از ظرفیت زندان‌های کشور را دستگیر شدگان و محکومین فعال در ارتباط با قاچاق مواد مخدر تشکیل می‌دهد. افزون بر این میزان مرگ و میرهای ناشی از سوءمصرف مواد مخدر در کشور در مقایسه با آمارهای جهانی بسیار بالاست. آنچه بایستی به موارد فوق اضافه شود، اتلاف منابع، انرژی، نیرو، تجهیزات و امکانات گزافی است که هر ساله برای مبارزه با قاچاق مواد مخدر و سوءمصرف آن توسط بخش عمومی جامعه هزینه می‌شود و از طرفی نسل جوان کشور که بایستی انرژی و توان خود را صرف سازندگی و توسعه‌ی کشور

نماید، در دام اعتیاد گرفتار شده و از بخش تولید حذف می‌گردد. چنانچه نظر اندیشمندان در رابطه با عوامل بروز تبه‌کاری پذیرفته شود که مکان، انسان و زمان را سه عنصر اصلی مؤثر در شکل‌گیری انواع بزه و از جمله سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر دانسته‌اند، بنابراین تفاوت در ساختارهای مکانی، زمانی و رفتاری، توزیع نابرابر این جرایم را در هر سطح جغرافیایی در بردارد (کلانتری و توکلی، ۱۳۸۶: ۷۵). تحقیقات نشان می‌دهد، برخی محیط‌های جغرافیایی مستعد و تسهیل‌کننده‌ی بزه‌کاری و برخی مانع و بازدارنده‌ی آن هستند. به همین جهت با تحلیل جغرافیایی نوع و میزان جرایم، نحوه‌ی پیدایش و کیفیت ارتكاب آن و شناسایی شرایط مکانی یا زمانی حاکم بر این محدوده‌ها، امکان مناسبی برای مقابله و کنترل این رفتارهای ناهنجار یا پیشگیری از ارتكاب آن فراهم می‌شود (فلسون و کلارک، ۱۳۸۱: ۲۴). بر این اساس در این پژوهش با استفاده از فناوری سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی اقدام به بررسی الگوهای مکانی و جغرافیایی پراکندگی بزه سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر در استان خراسان جنوبی شده است و سعی شده تا با استفاده از نقشه‌های بزه‌کاری و نمایش و تحلیل وقایع مجرمانه و تلفیق داده‌های بزه‌کاری با دیگر اطلاعات مکانی و اجتماعی مربوط به مناطق و حوزه‌های تمرکز این جرایم امکان تشخیص الگوهای بزه‌کاری فراهم گردد و بدین طریق بتوان گرایش بزه‌کاران به هر یک از مصادیق این بزه شامل سوءمصرف، تهیه، خرید و فروش، حمل و نگهداری این مواد را در مناطق مختلف استان شناسایی نمود و امکان سازماندهی هر چه بهتر و بیشتر نیرو، امکانات و تجهیزات مقابله و مبارزه یا پیشگیری از ارتكاب این جرایم برای الگوهای یاد شده میسر گردد. بنا به مراتب فوق در پژوهش حاضر پاسخ به سؤالات زیر مدنظر بوده است:

- شناسایی گرایش بزهکاران به سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر در بخش‌های مختلف استان به تفکیک نوع و میزان هر یک از جرایم.

پیشینه پژوهش

سابقه‌ی تحلیل محیطی بزهکاری به قرن گذشته بازمی‌گردد. کیت هریس، سابقه‌ی استفاده از نقشه‌های بزهکاری را حدود سال ۱۹۰۰ میلادی می‌داند. این نقشه‌ها که بیشتر در امور پلیسی مورد استفاده قرار می‌گرفت، صفحه‌ی بزرگی بود که محل وقوع جرایم با پونزهایی بر روی آن مشخص می‌شد (هریس، ۱۳۸۶: ۱). با ورود رایانه به عرصه‌ی علم کارتوگرافی و ظهور فناوری سامانه اطلاعات جغرافیایی از دهه‌ی ۱۹۶۰ به بعد، استفاده از این سامانه در کشورهای توسعه‌یافته‌ای چون ایالات متحده آمریکا، کانادا، استرالیا، انگلیس، آلمان و فرانسه متداول شد.

روند تهیه و ترسیم نقشه‌های بزهکاری با کاهش هزینه‌های سخت‌افزاری و نرم‌افزاری و مخارج تهیه پایگاه داده‌ای و نیروی انسانی متخصص مورد نیاز در اواخر دهه‌ی ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ پیشرفت قابل ملاحظه‌ای نمود و در ۱۰ سال اخیر در اکثر مراجع قضایی، ادارات پلیس و مراکز علمی و دانشگاهی بررسی‌های جغرافیایی جرم و استفاده از نقشه‌های بزهکاری در تحلیل بزهکاری بسیار عمومیت یافته است و امکان تشخیص گرایش مجرمین به انواع بزه در سطوح محلی، منطقه‌ای و ملی برای مسئولین انتظامی و قضایی فراهم شده است. از کاربردهای تحلیل جغرافیایی بزهکاری، امکان بهتر مدیریت بر داده‌ها و اطلاعات انتظامی است. مدیران، برنامه‌ریزان و دست‌اندرکاران پیشگیری و کنترل بزهکاری می‌توانند با استفاده از این ابزار، برنامه‌ها و راهبردهای پیشگیرانه خود را تدوین نمایند و تدابیر مناسبی برای مقابله با بزهکاری بیندیشند.

- توزیع جغرافیایی نوع و میزان سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر در سطح استان خراسان جنوبی چگونه است؟

- آیا بین نحوه‌ی توزیع جمعیت و محل سکونت مجرمین در استان خراسان جنوبی و توزیع جغرافیایی جرایم سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر ارتباطی وجود دارد؟

- الگوهای جغرافیایی نوع و میزان گرایش به سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر در استان خراسان جنوبی و سکونتگاه‌های شهری و روستایی درون آن چگونه است؟

اهداف و ضرورت‌ها

استان خراسان جنوبی از جمله مناطق پرمسأله در زمینه‌ی قاچاق و البته سوءمصرف مواد مخدر است. همه ساله بخش مهمی از توان، انرژی، بودجه، امکانات و تجهیزات استان صرف مبارزه و مقابله با این جرایم می‌شود. به منظور به حداقل رساندن ارتکاب این جرایم و کاهش خسارات مادی و معنوی آن، شناسایی جنبه‌های کمی و کیفی این پدیده‌ی ناهنجار ضروری است، چرا که بدین وسیله امکان اتخاذ تدابیر و راهبردهای مقابله و کنترل و پیشگیری متناسب با آن فراهم می‌گردد. بنابراین مهم‌ترین اهداف مطالعه‌ی حاضر عبارت است از:

= دستیابی به الگوهای مکانی بزه قاچاق مواد مخدر در استان و بررسی عوامل مؤثر در پراکنش جغرافیایی این جرایم و شناسایی شرایط مکانی به وجود آورنده و تسهیل کننده بزهکاری؛

= به‌کارگیری سامانه‌های اطلاعات جغرافیایی (GIS) برای تهیه‌ی پایگاه داده مکانی و نمایش جغرافیایی جرایم سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر با امکان ذخیره‌سازی، بازیابی، لایه‌بندی، تلفیق و تهیه خروجی به صورت نقشه؛

شرایط محیطی در پیشگیری جرم به وجود آمد. "جاکوبز"^۶ یکی از پیشگامان این ایده، در اثر معروف خود "مرگ و زندگی شهرهای بزرگ آمریکا"، به مطالعه نوع طراحی شهرها و تأثیر آن در کاهش بزهکاری و همچنین تأثیر مراقبت‌های طبیعی و معمولی مردم در پیشگیری از جرم پرداخت (کلانتری، ۱۳۸۰: ۵۶).

به دنبال تغییرات مهمی که در نگرش و سیاست‌های پیشگیرانه‌ی جرم‌شناسان جهت مقابله با بزهکاری به وقوع پیوست، جهت پیشگیری از جرم علاوه بر "بزهکار" مکان وقوع بزه نیز مورد تأکید قرار گرفت تا با حذف فرصت‌های مجرمانه در محیط جغرافیایی، امکان به حداقل رساندن نرخ بزهکاری فراهم گردد (Weisburd, 2004: 62).

به نظر برانتینگهام، جرم‌شناسی سنتی در پی شناخت مجرم و انگیزه‌های او در بزهکاری است، حال اینکه می‌توان بزه را بدون در نظر گرفتن انگیزه‌های فردی یا شخصی بزهکار مطالعه نمود و به جای مجرم و انگیزه‌های او، بزه و شرایط مکانی ارتکاب آن را مد نظر قرارداد (Brantingham & Brantingham, 1990: 17-49).

بزهکاری، همانند همه‌ی رفتارهای بشری در مقطع مکانی و زمانی خاصی رخ می‌دهد و در برخی مکان‌ها، به علت ساختار کالبدی ویژه و مشخصه‌های اجتماعی، اقتصادی و فرهنگی ساکنان، فرصت بزهکاری بیشتر است به عکس در برخی محدوده‌ها به دلیل وجود موانع و شرایط بازدارنده، نرخ بزهکاری اندک است (Greenberg & Rohe, 1984: 48-61). طرفداران نظریه‌ی فعالیت روزمره^۷ دلیل توزیع مکان‌های تمرکز بزهکاری در محدوده‌های خاص جغرافیایی را در همگرایی و ترکیب سه عامل وجود اهداف مجرمانه، وجود بزهکارانی که دارای انگیزه، توان و مهارت کافی

در کشور ما تحلیل جغرافیایی جرایم همانند بیشتر کشورهای در حال توسعه و در مقایسه با تجربه‌ی کشورهای توسعه یافته در این رشته عمر کوتاه‌تری دارد. سابقه پژوهش‌های صورت گرفته در کشور، نشان می‌دهد این تجربه با تأخیر زمانی چند ساله‌ای آغاز شده است. هر چند به دلیل تازگی موضوع، تحلیل فضایی، مکانی بزهکاری با هدف پیشگیری محیطی جرایم در سطوح محلی (شهری، روستایی، منطقه‌ای و ملی) خلاء پژوهشی زیادی دیده می‌شود. از جمله اولین تحقیقات در این زمینه مقاله جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین، مشهد) (مافی، ۱۳۸۷)، پژوهش بررسی جغرافیایی جرایم در مناطق مختلف شهر تهران (کلانتری، ۱۳۸۰)، برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری و نقش آن در پیشگیری از وقوع انواع سرقت در شهر زنجان (عبداللهی، ۱۳۸۳)، ناهنجاری‌های کالبدی در مناطق اسکان غیررسمی شهرها و تأثیر آن بر وقوع ناهنجاری‌های اجتماعی (قزلباش، ۱۳۸۷)، شناسایی و تحلیل فضایی کانون‌های جرم‌خیز شهری با استفاده از سامانه‌ی اطلاعات جغرافیایی در بخش مرکزی شهر تهران (جباری، ۱۳۸۸)، تهیه‌ی اطلس جرایم سوء‌مصرف و قاچاق مواد مخدر (کلانتری، ۱۳۸۸) است.

مبانی نظری

"کتله"^۱ و "گری"^۲ از پیشروان مطالعه‌ی رابطه مکان و بزهکاری به شیوه‌ی نوین علمی در نیمه‌ی اول قرن نوزدهم میلادی بودند. سپس در اوایل قرن بیستم میلادی این اندیشه به وسیله‌ی اندیشمندان مکتب "اکولوژی اجتماعی"^۳ شیکاگو همچون "شاو"^۴ و "مک کی"^۵ دنبال شد. از دهه‌ی ۱۹۶۰ میلادی به بعد توجه فزاینده‌ای به مطالعه‌ی نقش محیط در بزهکاری و تأثیر

1-Quetele
2-Guerry
3-Social Ecology
4-Show
5-Mckay

6-Jacobs
7-Routine Activity

مواد و روش‌ها

پیترهاگت^۴ معتقد است که هر پژوهش کاربردی در علم جغرافیا، باید براساس سه‌نگرش فضایی^۵، بوم‌شناختی^۶ یا ناحیه‌ای^۷ صورت پذیرد. در دیدگاه فضایی به کمک قوانین آمار و ریاضی نحوه‌ی پراکندگی مکانی پدیده‌ها، وابستگی و تفاوت‌های ناشی از عوامل محیط طبیعی و انسانی موجود بین پدیده‌ها مطالعه می‌شود. در تحلیل بوم‌شناختی روابط مشترک بین انسان و محیط و وابستگی‌های آنها مورد تأکید قرار می‌گیرد و در تحلیل ناحیه‌ای، ترکیبی از دو نگرش تحلیل فضایی و بوم‌شناختی استفاده می‌شود (کلانتری، ۱۳۸۴: ۲۴). روش پژوهش در بررسی الگوهای مکانی وقوع جرایم مواد مخدر در استان خراسان جنوبی، به عنوان یک ناحیه‌ی جغرافیایی با مرزهای مشخص ترکیبی از دو روش تحلیل فضایی و بوم‌شناختی بوده است. در مطالعه نحوه‌ی توزیع فضایی جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان با توجه به تفاوت‌های مکانی مؤثر در این پراکنش، تحلیل فضایی مدنظر بوده است و از آنجا که روابط متقابل جمعیت ساکن در سکونتگاه‌های شهری و روستایی (مجرمین مورد بررسی) و محیط مطالعه شده است، این بخش از مطالعه بر پایه‌ی تحلیل بوم-شناختی انجام گرفته است. داده‌های این پژوهش از طریق پرسشگری از مجموعه زندانیانی انجام گرفته است که به دلیل ارتکاب یکی از جرایم مرتبط با قاچاق مواد مخدر شامل تهیه و تولید، حمل، نگهداری و خرید و فروش این مواد در محدوده‌ی استان خراسان جنوبی مورد مطالعه دستگیر و در زمان پژوهش (بهار ۸۶) در یکی از زندان‌های استان محبوس بوده‌اند. مجموع مجرمین سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر که محل ارتکاب جرم آنها محدوده‌ی جغرافیایی استان خراسان جنوبی و در مقطع زمانی پژوهش در زندان‌های استان

برای انجام عمل مجرمانه هستند و نبود مراقبت و کنترل مناسب جهت مقابله با اقدامات مجرمانه از سوی مردم و مسؤولان دانسته‌اند (Taylor, 1998:3). در نقطه مقابل برخی اندیشمندان عامل اصلی تمرکز بزهکاری را به این مهم نسبت می‌دهند که مجرمین همانند سایر مردم به زندگی، کار و تفریح مشغول هستند و در حین انجام امور روزمره در صدد ارتکاب عمل مجرمانه هستند و طبیعی است افراد یا اشیایی که در مجاورت محل کار، زندگی و فعالیت این بزهکاران قرار دارند، بیشتر در معرض بزهکاری قرار می‌گیرند. برخی پژوهشگران وجود برخی کاربری‌ها را در شکل‌گیری کانون‌های تمرکز بزهکاری مؤثر دانسته‌اند. "شرمن، گارتین و برگر" از جمله کسانی هستند که به ارتباط نوع کاربری و شکل‌گیری مکان‌های تمرکز بزه اشاره نموده‌اند (Sherman, 1989:27-55). در این میان "ویزبرد" و "اک" چهار مفهوم اساسی زیر را در تجمع مکانی بزهکاری مؤثر دانسته‌اند:

الف- امکانات و تسهیلات بزهکاری.

ب- ویژگی‌های مکانی.^۱

ج- وجود اهداف مجرمانه. ^۲د- بزهکار. (Eck et al, 2009:160)

بنا به مراتب فوق می‌توان دریافت که نگرش سنتی جرم‌شناسان طی چند دهه‌ی گذشته و در نسبت دادن جرایم به عوامل فردی موجب شد تا نگرشی یک سویه نسبت به عوامل جرم‌زا پدید آید، اما این نگاه در مطالعات نوین جرم‌شناسان محیطی تصحیح گردید. در دیدگاه‌های نوین جرم‌شناسی، برخی محیط‌ها، فرصت-های بزهکاری بیشتری نسبت به محیط‌های دیگر ایجاد می‌کنند. در سال‌های اخیر، پژوهش‌های جرم‌شناسی بر پیشگیری وضعی بزهکاری متمرکز شده است که بر مقابله با بزهکاری از طریق کاهش فرصت‌ها تأکید دارد.

4-Peter Hogget
5-Spatial Analysis
6-Ecological
7-Regional

1-Site Features
2-Crime Targets
3-Offender

همسایه است. بر اساس آخرین تقسیمات کشوری، خراسان جنوبی دارای ۸ شهرستان بیرجند، بشرویه، قائنات، فردوس، درمیان، سراپان، سربیشه و نهبندان؛ ۲۳ شهر، ۱۹ بخش و ۴۹ دهستان می‌باشد.

مطابق نتایج آخرین سرشماری، جمعیت استان در سال ۱۳۸۵ حدود ۶۰۰۵۶۸ نفر بوده است. بر این اساس تراکم جمعیت استان در هر کیلومتر مربع ۷ نفر می‌باشد، این در حالی است که این شاخص در کشور معادل ۴۳ نفر در هر کیلومتر مربع بوده است. بررسی روند تغییرات جمعیتی در مناطق شهری و روستایی استان نشان می‌دهد، حدود ۴۸/۶ درصد از جمعیت استان در روستاها و مناطق گسترده‌ای از نوار مرزی و ۵۱/۴ درصد در شهرها سکونت دارند (مرکز آمار ایران، ۱۳۸۵). استان خراسان جنوبی، در مسیر محورهای ارتباطی استان‌های جنوبی ایران با مشهد قرار دارد. محور اصلی ارتباطی استان‌های یزد، کرمان، اصفهان، فارس، بوشهر و هرمزگان به مشهد، از فردوس می‌گذرد. همچنین محور ارتباطی استان سیستان و بلوچستان به مشهد از شهرهای نهبندان، سربیشه، بیرجند و قائن عبور می‌کند.

تحلیل یافته‌ها

بررسی جغرافیایی وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی نشان می‌دهد جرم حمل مواد مخدر بیشترین میزان را در بین دیگر مصادیق قاچاق مواد مخدر داراست، به بیان دیگر در بین مجرمان بیش از دو سوم یا حدود ۶۷ درصد آنها کسانی هستند که اقدام به حمل مواد مخدر نموده‌اند.

در مرتبه دوم بزه سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر قرار گرفته است، به گونه‌ای که بالغ بر ۱۰/۷ درصد از مجرمین مورد بررسی را تشکیل می‌دهد. حدود ۹/۶ درصد جامعه‌ی مورد مطالعه اقدام به نگهداری مواد مخدر نموده‌اند. تهیه و تولیدکنندگان مواد حدود ۴/۵ درصد مجرمان مورد مطالعه را به خود اختصاص داده‌اند

محبوس بوده‌اند، ۱۹۱۲ نفر بوده است. در پژوهش حاضر از روش تمام شماری استفاده شده است. در جدول شماره ۱ فراوانی وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی گنجانده شده است.

جدول ۱: فراوانی وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی

عنوان بزه	فراوانی وقوع بزه	درصد وقوع بزه
تهیه و تولید	۸۲	۳/۴
خرید و فروش	۶۹	۳/۶
حمل	۱۲۸۴	۶۷/۲
نگهداری	۱۷۵	۹/۲
سوءمصرف و قاچاق	۱۹۵	۱۰/۲
تمامی موارد	۱۰۷	۵/۶
کل	۱۹۱۲	۱۰۰/۰

مأخذ: نگارندگان

گفتنی است در این پژوهش از نرم‌افزارهای تخصصی تحلیل جغرافیایی بزهکاری^۱ استفاده شده است، بر این اساس انواع نقشه‌های جرم تهیه شده است که عبارتند از: نقشه توزیع نقطه‌ای^۲؛ نقشه آماری^۳؛ نقشه کروپلت^۴؛ نقشه نمودار^۵؛ نقشه سه بُعدی^۶؛ نقشه شبکه‌ای^۷؛ نقشه‌های نرخ^۸ (نسبت یک جرم به دیگر جرایم، جرم به جمعیت و...).

معرفی استان خراسان جنوبی

استان خراسان جنوبی به مرکزیت شهر بیرجند پس از تقسیم استان خراسان به سه استان، در سال ۱۳۸۲ ایجاد شد. استان خراسان جنوبی، شرقی‌ترین استان ایران، ۹۵۳۸۸ کیلومتر مربع مساحت دارد و از شمال به استان خراسان رضوی، از غرب به استان‌های یزد و کرمان و از جنوب با استان سیستان و بلوچستان

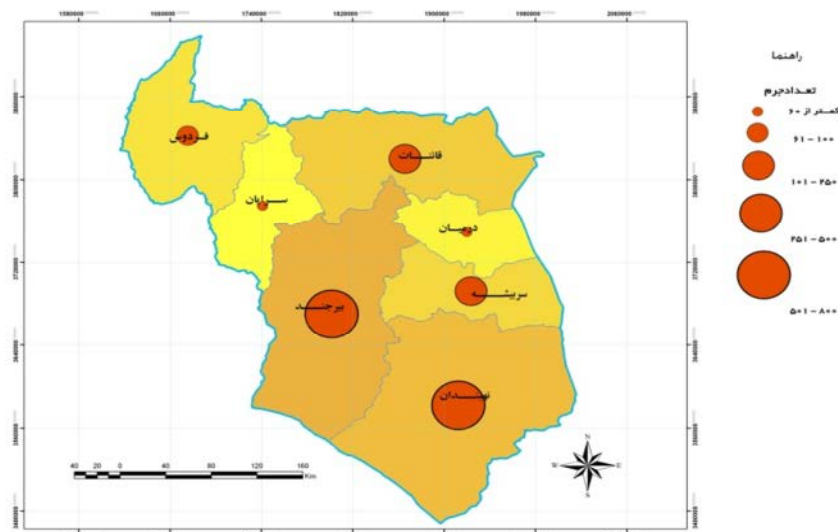
- 1-Case.9 (ArcGIS Extension)•Crime Analysis (Arc view Extension) Crime stat 3.3
- 2- Point Distribution Map
- 3- Statistic Map
- 4- Chroplet Map
- 5- Chart Map
- 6- 3D Map
- 7- Grid Map
- 8- Rate Map

داده است. میزان بزهکاری در این دو شهرستان بین ۵۰۱-۸۰۰ فقره از تمامی مصادیق سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر بوده است. میزان این جرایم در دو شهرستان درمیان و سرایان کمتر از سایر شهرستان‌های استان بوده است (کمتر از ۶۰ فقره جرم در هر شهرستان). قرارگیری شهر بیرجند به عنوان مرکز استان و استقرار شهرستان نهبندان در همسایگی کشور افغانستان به عنوان یکی از مراکز مهم تولید و عرضه مواد مخدر در جهان و همچنین وجود راه ارتباطی اصلی از شرق به شمال و غرب استان که از دو شهرستان نهبندان و بیرجند می‌گذرد، از جمله دلایل بالا بودن میزان جرایم مورد مطالعه در این دو شهرستان بوده است. در ارزیابی کلی الگوهای مکانی توزیع جرایم در محدوده استان می‌توان دریافت که وجود محور ارتباطی مهم و استراتژیک حد فاصل نهبندان، شوسف، بیرجند، قائن و فردوس و قرارگیری شهرهای مهم استان در این محور ارتباطی و جریان حرکت مواد مخدر از شرق به غرب در شکل‌گیری الگوهای بزهکاری در این استان بسیار تأثیرگذار بوده است.

و در نهایت حدود ۳/۳ درصد از مجرمان به دلیل خرید و فروش جزئی مواد مخدر دستگیر شده‌اند (جدول ۱). با در نظر گرفتن موقعیت استان خراسان جنوبی که در همسایگی مهم‌ترین تولیدکنندگان مواد مخدر جهان یعنی دو کشور افغانستان و پاکستان قرار گرفته است و با توجه به این مهم که از مسیر استان خراسان جنوبی جهت انتقال مواد مخدر و توزیع آن در داخل کشور و حتی ترانزیت بین‌المللی مواد مخدر استفاده می‌شود، بنابراین بالاتر بودن نسبت بزه حمل مواد مخدر نسبت به سایر جرایم تا حد زیادی پذیرفتنی است، گرچه الگوی ارتکاب جرایم پنج‌گانه در بخش‌ها و شهرستان‌های مختلف استان تفاوت زیادی را نشان می‌دهد.

توزیع جرایم مرتبط با مواد مخدر در پهنه‌های شهرستان و بخش

توزیع میزان وقوع جرایم به تفکیک شهرستان نشان می‌دهد، مجموعه جرایم سوءمصرف، تهیه، توزیع، خرید و فروش، حمل و نگهداری مواد مخدر در سطح استان خراسان جنوبی در شهرستان‌های بیرجند و نهبندان بسیار بیشتر از سایر شهرستان‌های استان رخ

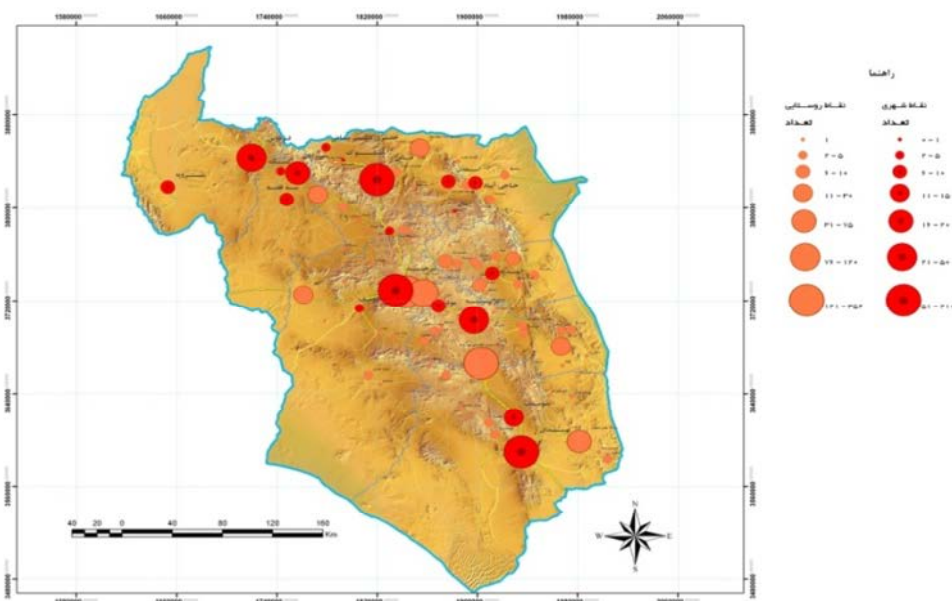
شکل ۱: توزیع جرایم در استان خراسان جنوبی به تفکیک شهرستان (سال ۱۳۸۸)

مأخذ: نگارندگان

بیرجند قرار گرفته است و پاسگاههای نیروی انتظامی مستقر در آنجا در زمینه کنترل پدیده‌ی قاچاق مواد مخدر عملکردی بسیار قابل تحسین داشته‌اند. پاسگاه نیروی انتظامی سهل‌آباد و شوکت‌آباد (۳۸۰-۱۴۱ فقره)، علی‌آباد (۱۴۰-۸۰ فقره) و پاسگاه معدن حاجات (۸۰-۴۱ فقره) از جمله نقاط شاخص روستایی در زمینه دستگیری مجرمان بوده‌اند که به صورت گلوگاههای کنترل مواد مخدر در سطح استان عمل نموده‌اند. علاوه بر موارد فوق نکته‌ی مهم دیگری که در زمینه‌ی الگوهای جغرافیایی پراکنش پدیده‌ی قاچاق مواد مخدر در نقاط شهری و روستایی در پهنه‌ی استان خراسان جنوبی حائز اهمیت است اینک، الگوی فضایی بزهکاری در این استان توزیع بسیار پراکنده‌ای دارد و تعدد، تنوع و میزان بالای وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در این استان موجب آلودگی سکونتگاههای شهری و روستایی آن شده است.

توزیع جرایم به تفکیک نقاط شهری و روستایی

تحلیل ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر در سکونتگاههای شهری و روستایی استان نشان می‌دهد، در نقاط شهری به دلیل تعدد و تنوع جمعیت، انواع بیشتری از جرایم مرتبط با مواد مخدر رخ داده است، نقاط شهری بیرجند و قائن (۲۵۰-۷۱ فقره جرم) و نهبندان و فردوس (۷۰-۵۱ فقره) از جمله شهرهای استان است که در زمینه‌ی ارتکاب جرایم وضعیت وخیم‌تری دارد. نکته حائز اهمیت اینک در استان خراسان جنوبی بخش قابل توجهی از روستانشینان بسیاری از سکونتگاههای روستایی با پدیده‌ی جرایم مرتبط با قاچاق مواد مخدر درگیر هستند. کثرت نقاط روستایی در سطح استان که محل ارتکاب هر یک از مصادیق قاچاق مواد مخدر در استان بوده است، قابل تأمل جدی است. در این میان چند نقطه‌ی روستایی که در مسیر ارتباطی اصلی دو شهرستان نهبندان و

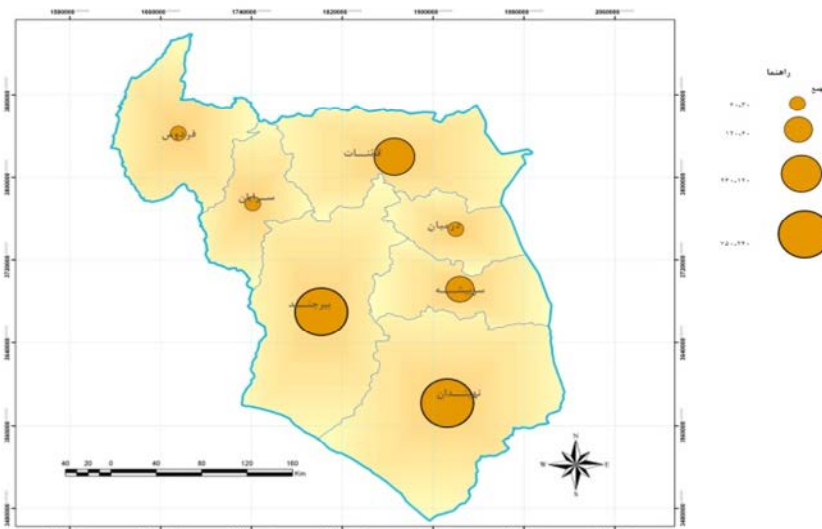
شکل ۲: توزیع جرایم در نقاط شهری و روستایی استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)

مأخذ: نگارندگان

گرایش به اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر

بررسی میزان گرایش به سوءمصرف مواد مخدر در شهرستان‌ها نشان می‌دهد، در شهرستان‌های جنوبی گرایش به مصرف مواد مخدر بیشتر از شهرستان‌های شمالی است، به گونه‌ای که تعداد مجرمینی که در شهرستان‌های نهبندان و بیرجند به مصرف مواد مخدر اعتیاد داشته‌اند بین ۲۴۰ تا ۷۵۰ نفر بوده است. سایر شهرستان‌ها از این نظر در مرتبه‌ی پایین‌تری قرار دارند (۳۰ تا ۲۴۰ نفر)، هرچند به نظر می‌رسد مجرمین در اعلام گرایش خود به مواد و نوع اعتیاد

خود ملاحظاتی را در نظر گرفته‌اند و حقیقت را بیان نداشته‌اند، با این حال از اظهارات پاسخگویان این نکته مسلم است که در بین انواع مواد مخدر گرایش به مصرف تریاک (به میزان ۳۲/۳ درصد) بسیار بیشتر است. تعداد معتادان به هروئین ۲/۷ درصد، مرفین ۲ درصد، تریاک و هروئین ۱/۷ درصد و حشیش ۱/۴ درصد بوده است و ۴۵/۹ درصد مجرمان اظهار داشتند مواد مخدری غیر از آنچه در بالا ذکر شده است مصرف می‌کرده‌اند یا اینکه خود را معتاد به مواد مخدر ندانسته‌اند.

شکل ۳: گرایش مجرمین به سوءمصرف مواد مخدر در استان خراسان جنوبی به تفکیک شهرستان (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

توزیع جغرافیایی جرایم به تفکیک نوع جرم در پهنه‌ها

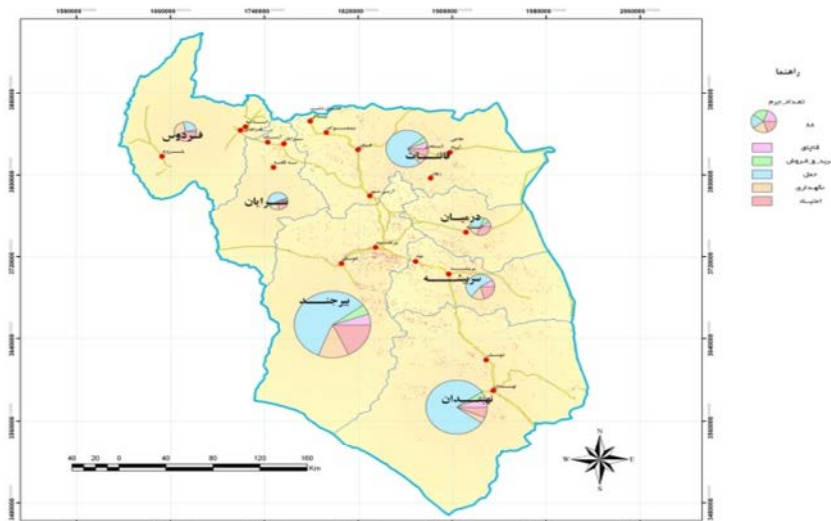
بررسی توزیع جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی بیانگر این نکته مهم و اساسی است که حمل مواد مخدر در این استان بیش از سایر جرایم رخ داده است که نشان می‌دهد، استان خراسان جنوبی بیشتر استانی تولیدکننده و توزیع‌کننده‌ی مواد مخدر به خارج از استان است. از دیگر مصادیق قاچاق مواد مخدر در این استان پس از بزه حمل، جرایمی چون

تهیه و توزیع و خرید و فروش مواد مخدر می‌باشد. همچنین سوءمصرف مواد مخدر در این استان نسبت به جرایم قاچاق مواد مخدر بسیار کمتر رخ داده است. افزون بر این در شهرستان‌های مختلف استان نوع و میزان جرایم کاملاً متفاوت است. در شهرستان‌های بیرجند، نهبندان و قائنات بیشترین جرایم مربوط به بزه حمل مواد مخدر بوده است، در حالی که در شهرستان فردوس حمل مواد مخدر پس از جرایمی چون نگهداری و سوءمصرف مواد مخدر قرار دارد و

برنامه‌ها و انرژی و توان دست اندرکاران مبارزه با مواد مخدر استان در جهت کنترل قاچاقچیان باشد که به تهیه، توزیع و حمل مواد مخدر در سطح استان مبادرت می‌ورزند و در واقع اقدام به حمل مواد مخدر به خارج از استان می‌نمایند. به نظر می‌رسد چنانچه کنترل و مقابله با جرایم حمل مواد مخدر در سطح استان خراسان جنوبی با توفیق بیشتری همراه گردد، به طور قطع میزان جرایم سایر استان‌های کشور که تأمین‌کننده‌ی مواد مخدر مصرفی از این استان و مصرف‌کننده‌ی این مواد هستند بسیار کاهش خواهد یافت.

حدود نیمی از جرایم شهرستان‌های سربیشه و سرایان را بزه حمل مواد مخدر تشکیل می‌دهد. بررسی الگوی جرایم به تفکیک نوع جرم در بخش‌های مختلف استان نشان می‌دهد، در شهرستان فردوس جرم حمل مواد مخدر کمتر است. اگرچه در بخش‌های اداری واقع در شهرستان فردوس اعتیاد و سوءمصرف مواد مخدر بیش از دیگر جرایم به وقوع پیوسته است. به نظر می‌رسد این وضعیت را باید نوعی استثنا در سطح استان در نظر گرفت.

با توجه به الگوی غالب جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی و این مهم که بیشتر از همه در سطح شهرستان‌ها و بخش‌های استان بزه حمل مواد مخدر رخ داده است، نیاز است تا سیاست‌ها و

شکل ۴: نوع جرایم ارتكابی بزه‌کاران در استان خراسان جنوبی به تفکیک شهرستان (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

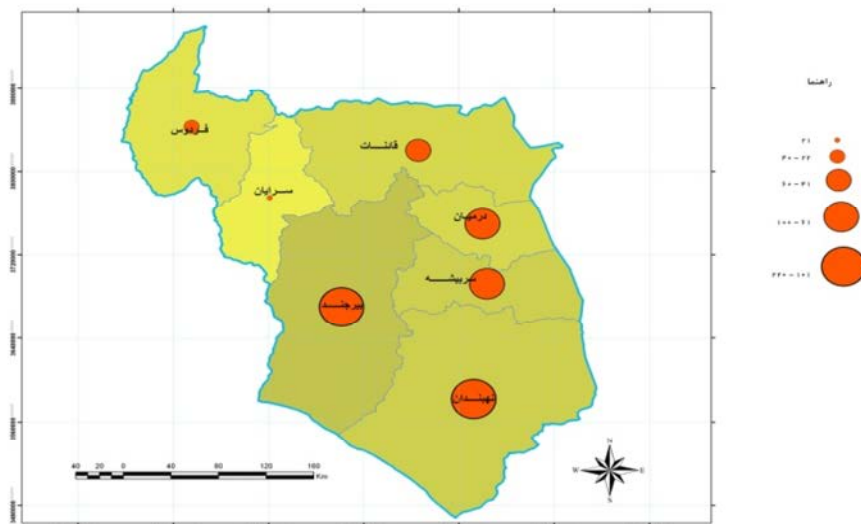
دسته از مجرمین که در شهرستان‌های نیمه‌ی شرقی استان ساکن بوده‌اند، بیشتر گرایش به حمل و خرید و فروش مواد مخدر و تا حدی تهیه و توزیع این مواد داشته‌اند، در حالی که مجرمین ساکن در سه شهرستان واقع در نیمه غربی استان تمایل به سوءمصرف مواد مخدر همراه با حمل و خرید و فروش جزئی این مواد

توزیع جغرافیایی محل سکونت مجرمان

بیشترین تعداد مجرمین مورد بررسی در شهرستان بیرجند (۱۰۱-۲۲۰ نفر) و کمترین آنها در شهرستان سرایان (۲۱ نفر) ساکن بوده‌اند. با توجه به نقشه نمودار محل سکونت مجرمین مورد مطالعه و با توجه به جرم ارتكابی آنها به تفکیک شهرستان می‌توان دریافت آن

با مواد مخدر بوده‌اند. نقشه‌های انطباق (نسبت مکان‌های وقوع جرم به مکان زندگی مجرمین) حاکی است در دو شهرستان درمیان و سریشه بیشترین انطباق از نظر محل وقوع بزهکاری و محل سکونت مجرمین دیده می‌شود و شهرستان‌های نهبندان، قانات و بیرجند کمترین انطباق را داشته‌اند. یعنی تعداد وقایع مجرمانه کمتر از میزان مکان‌های سکونت مجرمین در این شهرستان‌ها بوده است. در واقع افرادی در این شهرستان‌ها مرتکب جرم شده‌اند که محل سکونت آنها در این شهرستان‌ها نبوده است.

داشته‌اند. این موضوع بیانگر گرایش مجرمین شهرستان‌های مجاور کشور افغانستان برای فعالیت در زمینه‌ی مصادیق قاچاق (و نه سوءمصرف و نگهداری مواد) می‌باشد. توزیع محل سکونت جامعه آماری این مطالعه نشان می‌دهد، شهرهای فردوس، بشرویه، نیمبلوک، حاجی‌آباد، بیرجند، سریشه، شوسف و نهبندان مهم‌ترین سکونتگاه‌های مجرمین قبل از دستگیری آنها بوده است. همچنین تعداد قابل توجهی از نقاط روستایی استان محل زندگی مجرمین این بررسی بوده است. در مقام مقایسه روستاهای واقع در شهرستان‌های نیمه شرقی استان بسیار بیشتر از روستاهای واقع در نیمه غربی استان آلوده به فعالیت‌های مجرمانه مرتبط

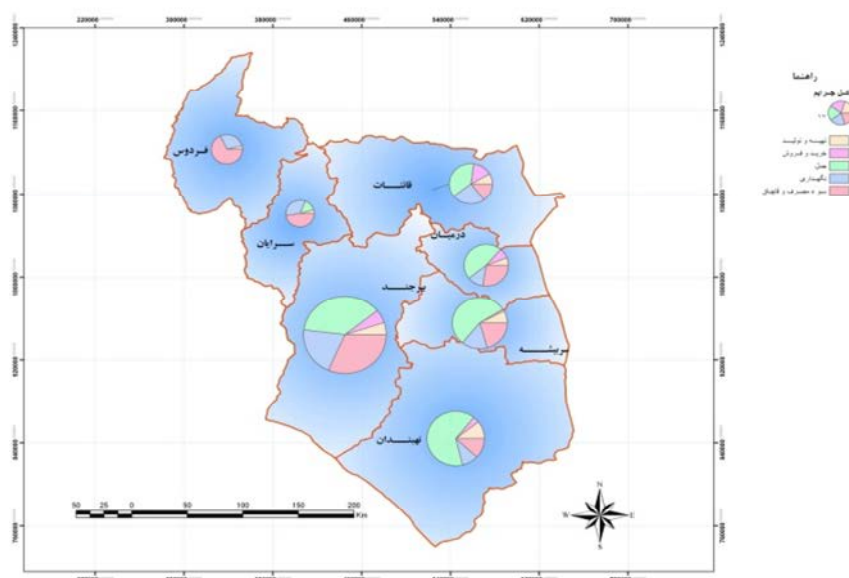
شکل ۵: محل سکونت مجرمین در شهرستان‌های استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

شهرستان‌های فردوس و سرایان بیشتر به سوءمصرف و نگهداری مواد مخدر گرایش داشته‌اند، حال اینکه مجرمین شاغل در دیگر شهرستان‌های استان بیش از همه به حمل و نگهداری مواد مخدر تمایل داشته‌اند. این موضوع تأیید کننده تحلیل‌های قبلی در زمینه الگوی مکانی بزهکاری در بخش‌های مختلف این استان است. همچنین نقشه‌های تراکم محل فعالیت مجرمین

توزیع جغرافیایی محل فعالیت و اشتغال مجرمین بیشترین تعداد مجرمین مورد بررسی (۸۱- ۱۶۰ نفر) در شهرها یا روستاهای شهرستان بیرجند فعالیت می‌کرده‌اند و کمترین تعداد آنها در شهرستان سرایان (۱۶- ۲۰ نفر) شاغل بوده‌اند. نقشه‌ی نمودار محل کار و فعالیت مجرمین با توجه به نوع جرم ارتكابی آنها به تفکیک شهرستان نشان می‌دهد که مجرمین شاغل در

لیکن در این شهرستان شاغل نبوده‌اند. نقشه‌ی توزیع نقطه‌ای محل کار مجرمین واجد این نکته قابل توجه است که شهرهای بشرویه، فردوس، قائن و سرایان محل اشتغال قابل توجهی از مجرمین مورد بررسی بوده است، حال آنکه این شهرها در مقایسه با بسیاری از شهرهای دیگر استان در زمینه‌ی وقوع جرایم قاچاق مواد مخدر چندان شاخص نیستند. با ترکیب اطلاعات این نقشه با نقشه تطابق محل وقوع جرایم با محل اشتغال مجرمین به نظر می‌رسد از این شهرها افرادی جهت ارتکاب یکی از جرایم مرتبط با مواد مخدر به دیگر شهرهای شاخص استان در زمینه‌ی قاچاق مواد مخدر عزیمت می‌نمایند.

در سطوح شبکه‌ای نشان می‌دهد شهرها و روستاهای نیمه شرقی استان بسیار بیشتر از شهرها و روستاهای شهرستان‌های غربی (به استثناء شهر بیرجند که تقریباً در مرکز استان واقع شده است) محل اشتغال و فعالیت مجرمین مورد بررسی بوده است. اطلاعات مندرج در نقشه‌های نسبت مکان‌های وقوع جرم به مکان‌های فعالیت و اشتغال مجرمین بیانگر آن است که بیشترین تطابق بین محل‌های اشتغال مجرمین و محل‌های وقوع جرم در دو شهرستان درمیان و سربیشه وجود دارد و کمترین تطابق در شهرستان‌های نهبندان، بیرجند و قائنات دیده می‌شود. به دیگر سخن تعداد تقابل توجهی از مجرمین این مطالعه گرچه محل ارتکاب جرم و دستگیری آنها سه شهرستان فوق بوده است،

شکل ۶: محل اشتغال و فعالیت مجرمین در شهرستانهای استان خراسان جنوبی به تفکیک نوع جرم (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

شهرستان‌های بیرجند، قائنات و نهبندان مربوط به کسانی است که به حمل مواد مخدر اقدام کرده‌اند. حتی شهرستان‌های سرایان و فردوس که مصادیق حمل مواد مخدر در این شهرستان در مقایسه با جرایم

توزیع جغرافیایی محل دستگیری مجرمان

تحلیل محل دستگیری مجرمان با توجه به نوع جرم ارتکابی آنها در شهرستان‌های استان نشان می‌دهد، در میان شهرستان‌های استان بیشتر دستگیری‌ها در

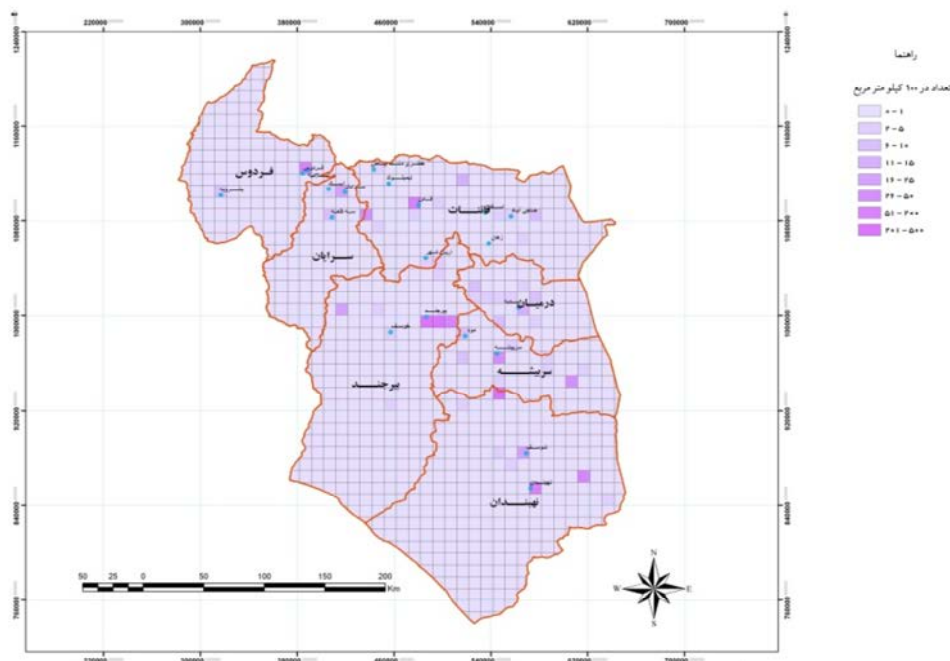
مسئولان مبارزه با مواد مخدر در بردارنده‌ی نکات مهمی است که می‌تواند آنها را در مدیریت بهتر انتظامی و کنترل رفتارهای مجرمانه مرتبط با قاچاق مواد مخدر در سطح شهرستان‌ها، بخش‌ها، شهرها و روستاهای استان خراسان جنوبی یاری دهد.

تراکم نسبی جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی

در تحلیل تراکم جرایم که نسبت ارتکاب جرایم سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر به واحد سطح سنجیده شده است، ملاحظه می‌شود که شهرستان بیرجند بالاترین تراکم بزهکاری را در واحد سطح داشته است (۳-۴ فقره جرم در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع).

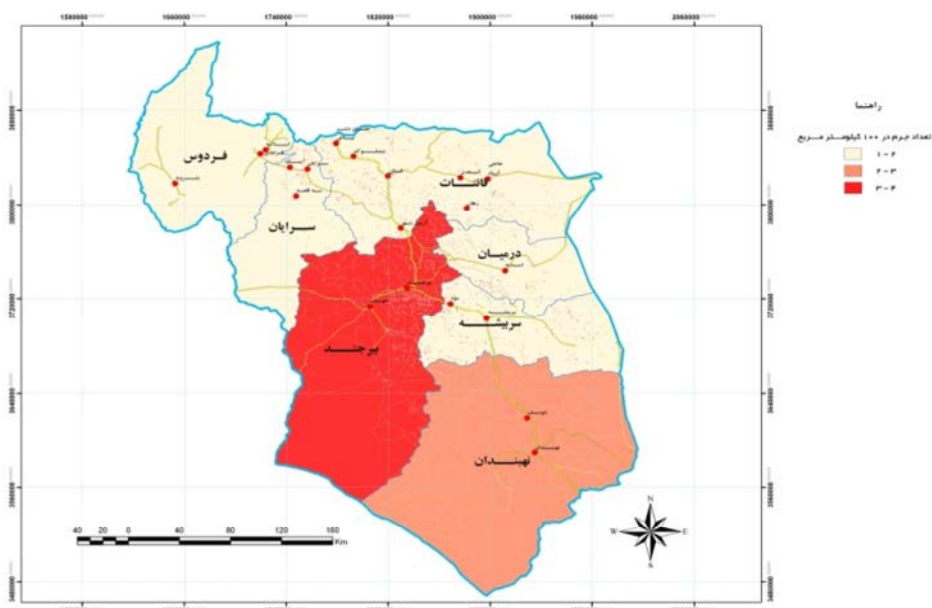
سوءمصرف پایین‌تر بوده است، تعداد قابل توجهی از دستگیری‌های این شهرستان‌ها مربوط به کسانی است که مبادرت به حمل مواد مخدر نموده‌اند. بررسی نسبت مکان‌های وقوع جرم به مکان‌های دستگیری به تفکیک شهرستان‌های استان نشان می‌دهد در برخی شهرستان‌های استان تعداد دستگیرشدگان بیشتر از تعداد جرایم ارتکابی در این شهرستان‌ها است و به عکس در برخی شهرستان‌ها میزان ارتکاب جرایم بیش از دستگیری‌ها است.

شهرستان نهبندان جزء شهرستان‌هایی است که تعداد دستگیری مجرمین بیش از تعداد جرایم ارتکابی در آن استان بوده است و به عکس در شهرستان قائنات تعداد جرایم بیش از تعداد دستگیرشدگان بوده است. در سایر شهرستان‌ها تعداد دستگیری‌ها و جرایم ارتکابی تقریباً برابر بوده است، به نظر می‌رسد نقشه‌های بررسی تطابق تعداد وقوع جرم و تعداد دستگیری‌ها برای

شکل ۷: محل دستگیری مجرمین در شهرستان‌های استان خراسان جنوبی به تفکیک نوع جرم (سال ۱۳۸۸)

مأخذ: نگارندگان

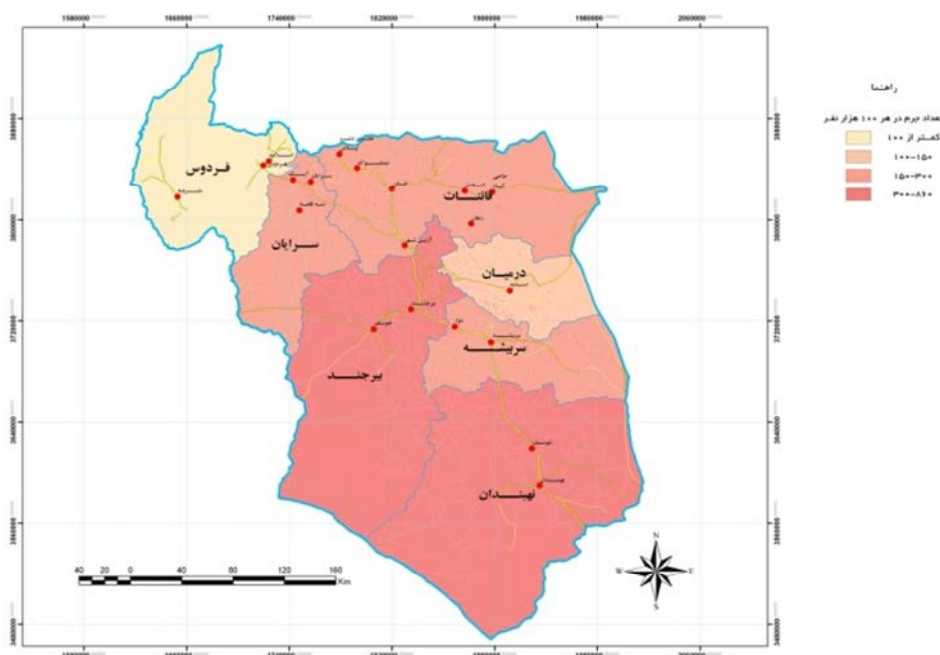
شکل ۸: تراکم جرایم مرتبط با مواد مخدر در محدوده شهرستان‌های استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
 مأخذ: نگارندگان

تعداد جرم را نسبت به جمعیت خود یعنی کمتر از ۱۰۰ نفر مجرم برای هر ۱۰۰ هزار نفر داشته است، به عکس شهرستان‌های نهبندان و بیرجند بیشترین نسبت جرم به جمعیت ساکن در خود را به میزان ۸۶۰-۳۰۰ نفر در هر صد هزار نفر جمعیت داشته‌اند. نسبت جرم به جمعیت در محدوده‌های اداری و سیاسی بخش، الگوی متفاوتی دارد، چرا که بخش‌های مرکزی بیرجند و قائنات بالاترین نرخ جرم را به نسبت جمعیت ساکن داشته‌اند (بیش از ۳۵۰ مجرم در هر صد هزار نفر). از سویی در بخش زهان شهرستان قائنات کمترین نرخ جرم به جمعیت ساکن دیده می‌شود (بین ۳۰-۱۵ مجرم برای هر صد هزار نفر) همچنین در بخش بشرویه (شهرستان فردوس) نسبت جرم به جمعیت در مقایسه با سایر بخش‌های استان کم و بین ۶۰-۳۰ مجرم برای هر صد هزار نفر بوده است.

شهرستان نهبندان با ۲-۳ فقره در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع در رده بعدی قرار دارد. در سایر شهرستان‌ها، تعداد جرم در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع بین ۱-۲ فقره بوده است. شهرستان‌های اخیر در نیمه شمالی و شمال غرب استان قرار گرفته‌اند. تراکم نسبی جرم در محدوده‌های بخش نشان می‌دهد، بخش مرکزی بیرجند (با ۲۰-۱۰ فقره جرم در هر ۱۰۰ کیلومتر) بالاترین میزان جرایم را در سطح استان داشته است. همچنین بخش شوسف (نهبندان) و بخش مرکزی قائنات دارای بالاترین تراکم نسبی جرم بوده‌اند (۱۰ فقره جرم در هر ۱۰۰ کیلومتر مربع).

نسبت جرم به جمعیت در سطح پهنه‌ها

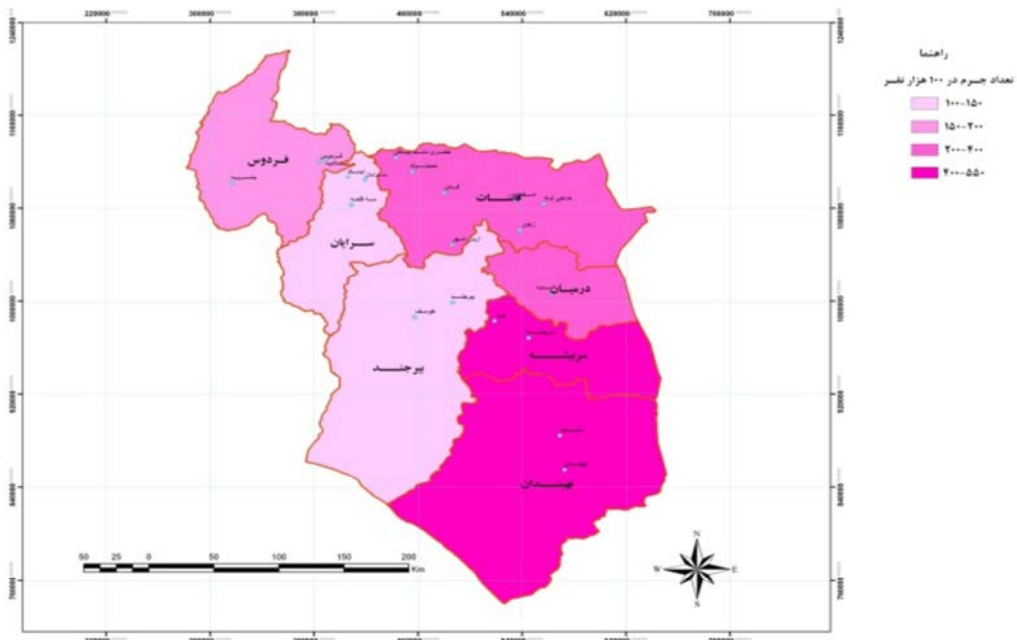
توجه به نقشه نسبت جرم به جمعیت به تفکیک شهرستان نشان می‌دهد شهرستان فردوس کمترین

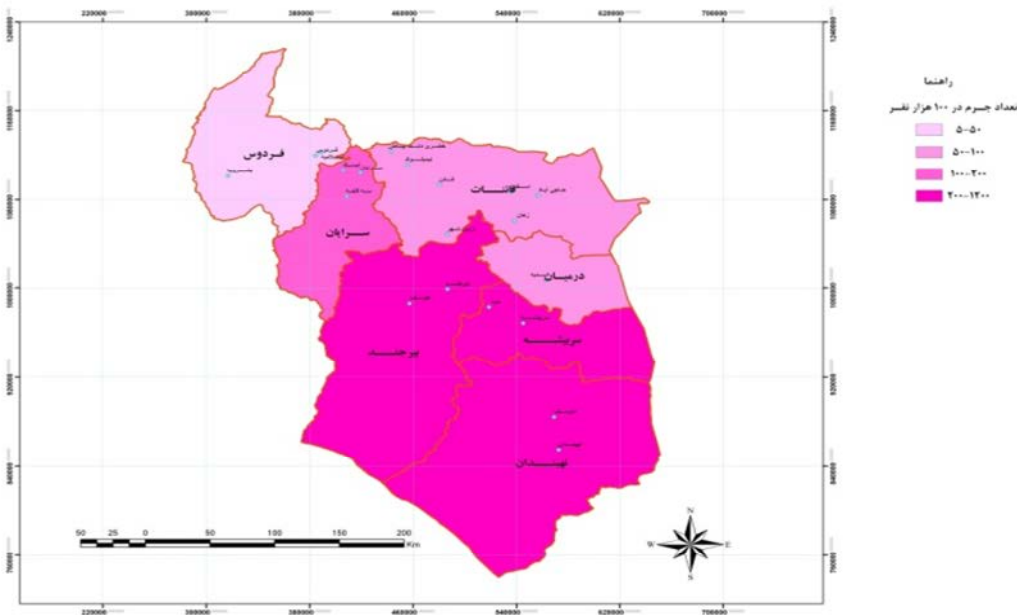
شکل ۹: نسبت جرم به جمعیت در شهرستان‌های استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

این وضعیت در خصوص تعداد جرایم واقع در نقاط روستایی به نسبت جمعیت روستایی متفاوت است و نشان می‌دهد شهرستان‌های جنوبی استان به نسبت جمعیت روستانشین خود تعداد جرایم بیشتری داشته‌اند و به عکس شهرستان‌های شمالی و به ویژه در شهرستان فردوس به نسبت جمعیت روستانشین جرایم کمتری رخ داده است و این میزان بزهکاری بین ۵۰-۵ فقره برای هر صد هزار نفر جمعیت روستانشین این شهرستان بوده است.

ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر به نسبت جمعیت شهرنشین و روستانشین
نقشه‌های نسبت تعداد جرایم ارتكابی به جمعیت شهرنشین هر شهرستان نشان می‌دهد در دو شهرستان سرایان و بیرجند کمترین تعداد جرایم به نسبت جمعیت شهرنشین آنها یعنی بین ۱۵-۱۰ فقره جرم در ازای هر ۱۰ هزار نفر رخ داده است. از سویی در دو شهرستان سریشه و نهبندان تعداد جرایم به نسبت جمعیت شهرنشین بسیار بیشتر و بین ۴۰۰-۵۰۰ فقره جرم بوده است.

شکل ۱۰: نسبت تعداد جرایم شهری به جمعیت شهری در سطح شهرستان‌های استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

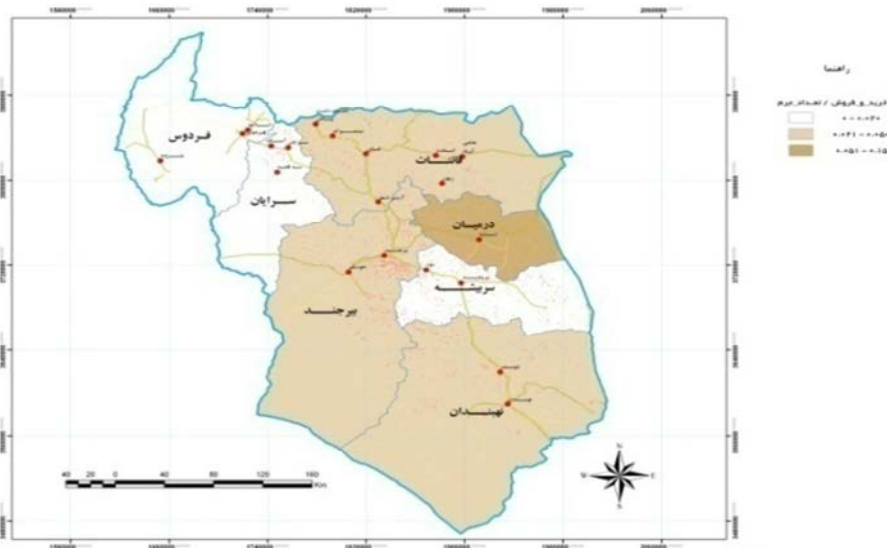

شکل ۱۱: نسبت تعداد جرایم روستایی به جمعیت روستایی در سطح شهرستان‌های استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

می‌شود. به عکس در شهرستان فردوس در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان بیشترین گرایش به سوءمصرف مواد مخدر دیده می‌شود. نکته جالب توجه دیگر در این تحلیل اینکه در شهرستان درمیان در بین شهرستان‌های استان بیشترین گرایش به خرید و فروش مواد مخدر دیده می‌شود. شهرستان‌های فردوس، سرايان و نهبندان و سربیشه کمترین گرایش به ارتکاب این جرایم داشته‌اند. در شهرستان‌های نهبندان، بیرجند و قائنات گرایش به حمل مواد بیشتر از سایر جرایم مرتبط با مواد مخدر بوده است و در بین شهرستان‌ها، شهرستان فردوس در پایین‌ترین رده قرار دارد. هرچند در این شهرستان و در شهرستان‌های سرايان و درمیان و سربیشه، بیش از همه گرایش به سوءمصرف مواد دیده می‌شود. در عوض در شهرستان قائنات و نهبندان که حمل و تهیه و توزیع مواد نسبت به سایر جرایم بیشتر بوده است، جرایم نگهداری مواد بسیار کمتر رخ داده است، در نهایت اینکه در شهرستان فردوس بیشترین گرایش به سوءمصرف مواد مخدر دیده می‌شود. در شهرستان درمیان نیز گرایش به سوءمصرف بالا بوده است.

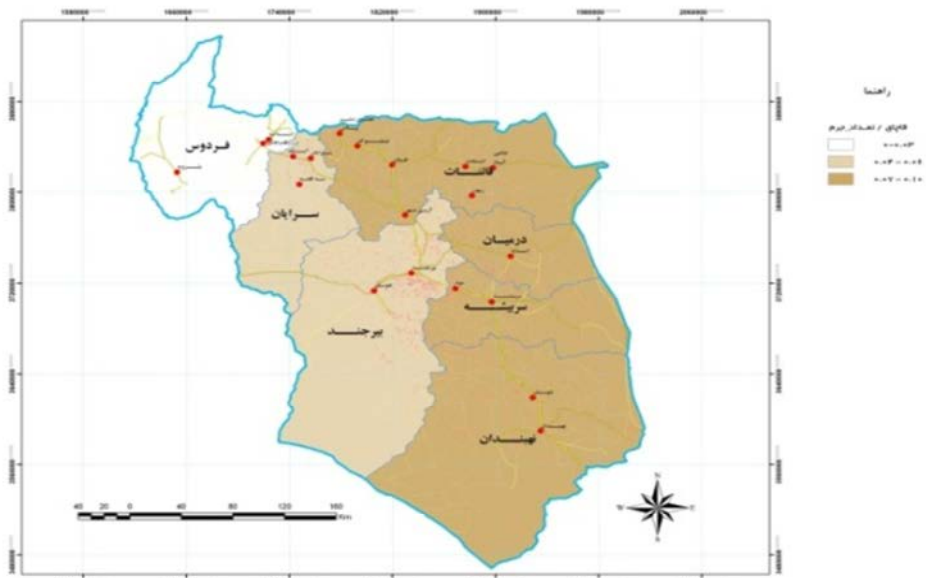
گرایش به ارتکاب هر یک از مصادیق بزه و قاچاق مواد مخدر

تحلیل گرایش به ارتکاب جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی نشان‌دهنده‌ی نسبت وقوع هر یک از جرایم سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر شامل تهیه، توزیع، خرید، فروش، حمل و نگهداری و سوءمصرف مواد مخدر به کل جرایم مواد مخدر مورد مطالعه می‌باشد. اهمیت و ارزش این تحلیل‌ها وقتی معنا می‌یابد که گرایش به هر نوع بزه در بخش‌های مختلف یک محدوده‌ی جغرافیایی سنجیده شود. بررسی نسبت جرایم تهیه و توزیع مواد مخدر به سایر جرایم نشان می‌دهد بدون استثناء در تمامی شهرستان‌های هم‌مرز با افغانستان گرایش به ارتکاب تهیه و توزیع مواد مخدر بیش از سایر جرایم مرتبط با مواد مخدر وجود داشته است، به عکس در شهرستان‌های نیمه‌ی غربی که از کشور افغانستان دورتر هستند گرایش به ارتکاب این جرایم کمتر بوده است. در شهرستان فردوس که در منتهی‌الیه شمال غربی استان خراسان جنوبی و در دورترین فاصله نسبت به دیگر شهرستان‌های استان نسبت به کشور افغانستان قرار دارد، کمترین گرایش به این جرم دیده

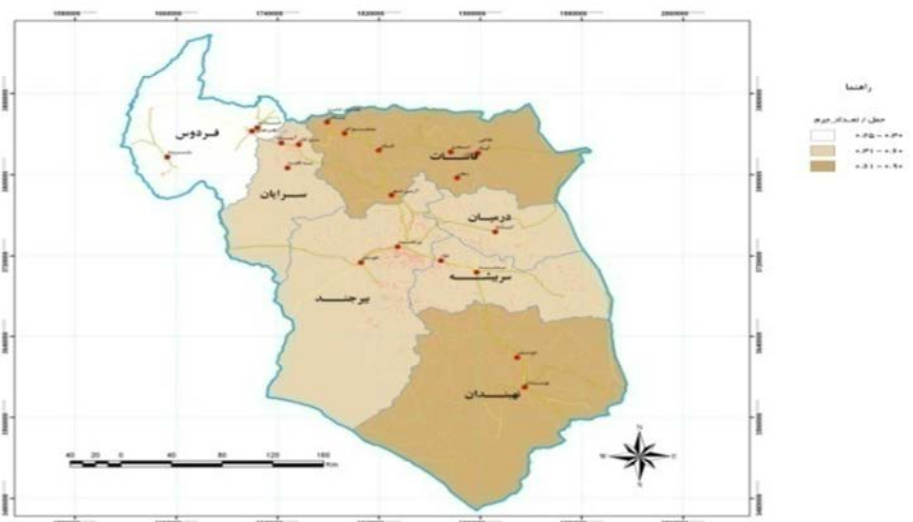

شکل ۱۲: نسبت جرم خرید و فروش به کل جرایم (سال ۱۳۸۸)

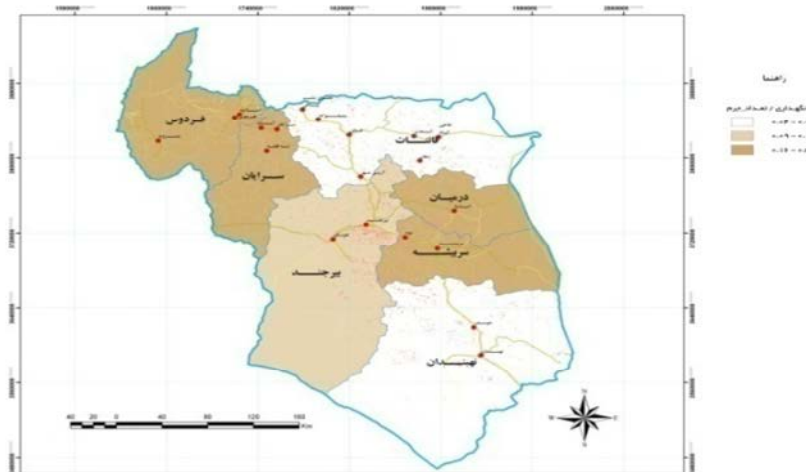
مأخذ: نگارندگان

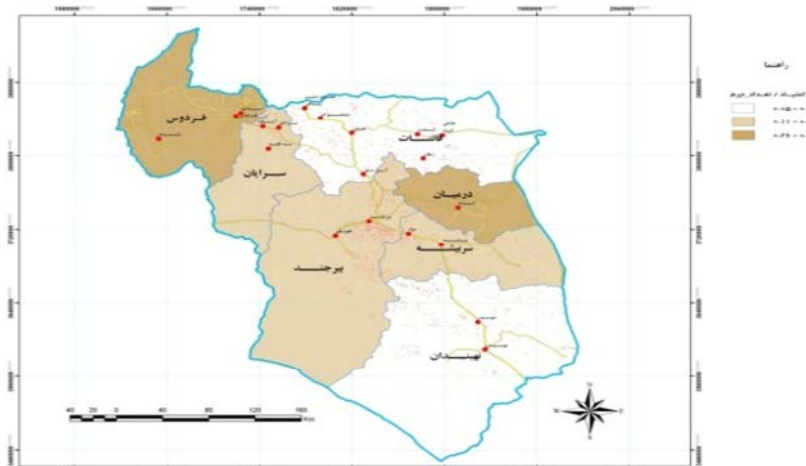
شکل ۱۳: نسبت جرم تهیه و توزیع به کل جرایم (سال ۱۳۸۸)
 مأخذ: نگارندگان

شکل ۱۴: نسبت جرم حمل به کل جرایم (سال ۱۳۸۸)
 مأخذ: نگارندگان

شکل ۱۵: نسبت جرم نگهداری به کل جرایم (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

شکل ۱۶: نسبت جرم سوء مصرف به کل جرایم (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

کلی استان، تولید و توزیع مواد مخدر بیش از سایر مصادیق قاچاق مواد مخدر انجام می‌گیرد.

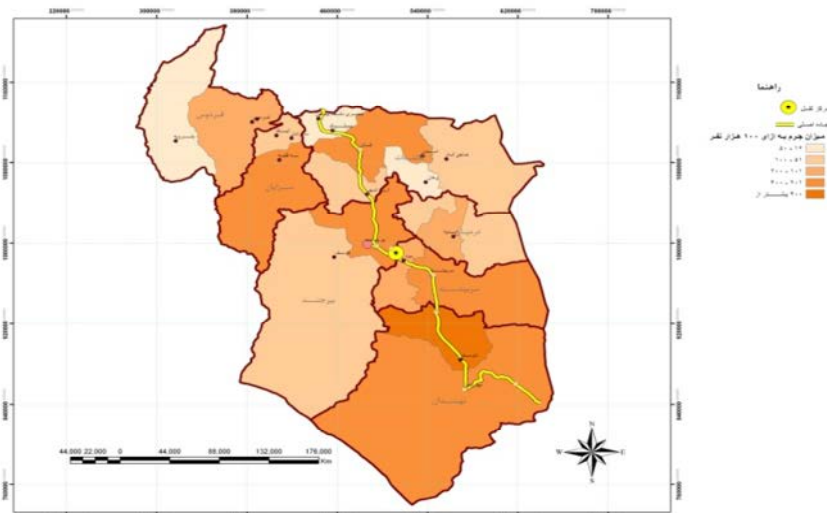
مرکز ثقل و گرانیگاه جرایم مرتبط با مواد مخدر در سطح استان خراسان جنوبی

مبنای تحلیل مرکز ثقل جرایم مرتبط با مواد مخدر، محاسبه‌ی فاصله جرایم از یکدیگر و الگوی پراکنش نقاط شهری و روستایی و ابعاد هندسی استان بوده است. نقشه‌ی مرکز ثقل جرم به همراه راه ارتباطی اصلی استان حد فاصل پاسگاه معدن حاجات در جنوب

تحلیل نسبت جرایم تهیه و توزیع مواد مخدر در شهرها و روستاهای استان خراسان جنوبی نشان می‌دهد در نقاط شهری و روستایی نیمه غربی و جنوبی استان این جرایم به نسبت سایر جرایم بیشتر رخ داده است، گرچه خرید و فروش جزیی مواد مخدر در این مناطق کمتر و در بخش‌های شمالی بیشتر بوده است، حال اینکه نسبت جرم حمل و نگهداری مواد به کل جرایم توزیع جغرافیایی گسترده تری دارد و در بخش وسیعی از نقاط شهری و روستایی استان توزیع شده است. بنابراین در مناطق داخلی استان نیز همان الگوی

استان تا حد زیادی بر مرکز جغرافیایی و مکانی استان انطباق یابد و توزیع جرایم به ضرورت قتل و پستی و بلندی‌هایی تحت تأثیر استقرار نقاط سکونتگاهی شهری (نهپندان، سربیشه، بیرجند، فائن) شکل گرفته است. در این میان نقش مراکز انتظامی چون پاسگاه نیروی انتظامی سهل‌آباد و شوکت‌آباد در مسیر این راه ارتباطی که به عنوان گلوگاههای مهم مقابله با قاچاق مواد مخدر عمل نموده‌اند، بسیار حائز اهمیت بوده است.

شرقی استان (نزدیکی مرز افغانستان) تا منتهی‌الیه شمال استان نشان می‌دهد مرکز ثقل و گرانیگاه مجموع جرایم در سطح استان در نقطه‌ای واقع در جنوب شرقی شهر بیرجند و در نزدیکی شهر مود قرار گرفته است. توزیع جرایم در شهرها و روستاهای واقع در مسیر اصلی ارتباطی استان و همچنین تعداد ارتکاب جرایم به میزان قابل توجه در حد فاصل شهر نهپندان و بیرجند و الگوی پراکنده بزهکاری در سطح استان باعث شده است تا مرکز ثقل جرایم در این

شکل ۱۷: مرکز ثقل جغرافیایی وقوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی (سال ۱۳۸۸)
مأخذ: نگارندگان

غرب استان که از دو شهرستان نهپندان و بیرجند می‌گذرد، از جمله دلایل بالا بودن میزان تمامی جرایم مورد مطالعه در این دو شهرستان است. بررسی ارتکاب مجموعه جرایم مرتبط با مواد مخدر در مجموعه سکونتگاههای شهری و روستایی استان نشان می‌دهد، در نقاط شهری استان به دلیل تعدد و تنوع جمعیت نسبت به نقاط روستایی وقوع جرم بیشتر بوده است، هر چند جامعه‌ی روستایی و بسیاری از نقاط روستایی نیز به شدت درگیر پدیده‌ی قاچاق مواد مخدر هستند. در این میان چندنقطه‌ی روستایی که در مسیر ارتباطی اصلی دو شهرستان نهپندان و بیرجند قرار گرفته است و پاسگاه نیروی انتظامی نیز در آنجا مستقر است در

نتیجه‌گیری و ارائه‌ی پیشنهادات

طبق یافته‌های پژوهش، مجموعه جرایم سوءمصرف، تهیه، توزیع، خرید و فروش، حمل و نگهداری مواد مخدر در سطح استان خراسان جنوبی در شهرستان بیرجند و نهپندان بسیار بیشتر از سایر شهرستان‌های استان رخ داده است و در نقطه مقابل میزان این جرایم در دو شهرستان درمیان و سرایان کمتر از سایر شهرستان‌ها بوده است. به نظر می‌رسد قرارگیری شهر بیرجند به عنوان مرکز استان و استقرار شهرستان نهپندان در همسایگی کشور افغانستان به عنوان یکی از مراکز مهم تولید و عرضه مواد مخدر در جهان و همچنین وجود راه ارتباطی اصلی از شرق به شمال و

ارتکاب جرایم به میزان قابل توجه در حد فاصل شهر نهبندان و بیرجند و الگوی پراکنده بزهکاری در سطح استان باعث شده است تا مرکز ثقل جرایم در این استان تا حد زیادی بر مرکز جغرافیایی و مکانی استان انطباق یابد. بی‌شک مهار پدیده‌ی شوم مواد مخدر در این استان تنها با برنامه‌های همه‌سویگر، یکپارچه و جامع امکان‌پذیر است. برنامه‌هایی که پشتوانه‌ی اقداماتی درست، به موقع و به اندازه باشد. بنابه مراتب فوق و با استفاده از یافته‌های این پژوهش به نظر می‌رسد راهکارهای زیر برای کنترل جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی مؤثر است:

- از آنجا که در بین جرایم مرتبط با مواد مخدر در استان خراسان جنوبی، بزه حمل مواد مخدر از بیشترین میزان برخوردار است، ضروری است تا اولویت مبارزه با مواد مخدر در این استان، کنترل بیشتر بزه حمل مواد مخدر باشد. به نظر می‌رسد چنانچه بزه حمل مواد مخدر در این استان به خوبی تحت کنترل قرار گیرد، میزان جرایم مرتبط با مواد مخدر در سایر استان‌های کشور که تأمین‌کننده‌ی مواد مخدر مصرفی خود از این استان هستند، کاهش خواهد یافت.

- با توجه به موقعیت ژئوپلیتیکی ایران و همسایگی با دو کشور بزرگ تولیدکننده‌ی مواد مخدر در جهان (افغانستان و پاکستان) و قرار گرفتن ایران در مسیر ترانزیت و قاچاق مواد مخدر، توجه به کنترل و کاهش پدیده اعتیاد از طریق پیشگیری اولیه (اطلاع‌رسانی و آگاه‌سازی)، ثانویه (درمان) و ثالثیه (بازتوانی) باید به عنوان اولویت اساسی در برنامه‌ریزی کلان کشور مورد توجه قرار گیرد؛

- همراه‌سازی اقشار مختلف جامعه در مشارکت برای پیشگیری و تأمین امنیت اجتماعی در مبارزه با جرایم بسیار مفید و مؤثر است. بدین منظور به کارگیری تدابیری جهت تقویت حس اعتماد بین مردم و دستگاه‌هایی که به پیشگیری از وقوع جرم می‌پردازند، ضروری به نظر می‌رسد؛

زمینه کنترل پدیده قاچاق مواد مخدر عملکردی بسیار موفق داشته‌اند. گرایش به سوءمصرف مواد مخدر در شهرستان‌های شمالی استان بیشتر از شهرستان‌های جنوبی است. نکته مهم در خصوص الگوی پراکنش جرایم به تفکیک نوع جرایم مرتبط با مواد مخدر در بخش‌های مختلف استان این که حمل مواد مخدر در این استان بیش از سایر جرایم رخ داده است که نشان می‌دهد، استان خراسان جنوبی بیشتر استانی تولیدکننده و توزیع‌کننده مواد مخدر به خارج از استان است. از دیگر مصادیق قاچاق مواد مخدر در این استان پس از بزه حمل، جرایمی چون تهیه و توزیع و خرید و فروش مواد مخدر می‌باشد. همچنین سوءمصرف مواد مخدر در این استان نسبت به جرایم قاچاق مواد مخدر بسیار کمتر است. بررسی نسبت سوءمصرف و قاچاق مواد مخدر ارتكابی در سطح استان به تعداد جمعیت ساکن در هر شهرستان نشان می‌دهد، شهرستان فردوس کمترین تعداد جرم را نسبت به جمعیت خود داشته است. به عکس شهرستان نهبندان و بیرجند بیشترین نسبت جرم به جمعیت ساکن در خود را داشته است. بدون استثنا در تمامی شهرستان‌های هم‌مرز با افغانستان گرایش به ارتکاب تهیه و توزیع مواد مخدر وجود داشته است، به عکس شهرستان‌های نیمه غربی کمتر به این بزه گرایش داشته‌اند. در شهرستان فردوس که در منتهی‌الیه شمال غربی استان خراسان جنوبی و در دورترین فاصله نسبت به کشور افغانستان قرار دارد، کمترین گرایش به این جرم دیده می‌شود. به عکس در شهرستان فردوس در مقایسه با سایر شهرستان‌های استان بیشترین گرایش به سوءمصرف مواد مخدر وجود دارد. با توجه به محاسبات انجام شده، مرکز ثقل جرایم مورد بررسی در سطح استان، در محلی واقع در جنوب شرقی شهر بیرجند و در نزدیکی شهر مود قرار گرفته است.

توزیع جرایم مورد بررسی در شهرها و روستاهای واقع در مسیر اصلی ارتباطی استان و همچنین تعداد

کرمانشاه، خراسان جنوبی و تهران. مرکز آموزش و پژوهش سازمان زندان‌ها و اقدامات تأمینی و تربیتی قوه قضائیه. (منتشر نشده).

۸- کلانتری، محسن و مهدی توکلی (۱۳۸۶). شناسایی و تحلیل کانون‌های جرم‌خیز شهری، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم. نشریه پلیس پیشگیری نیروی انتظامی. سال دوم. چاپ دوم.

۹- مافی، عزت‌اله (۱۳۸۷). جغرافیای تطبیقی پاتولوژی شهری (وین، مشهد)، فصلنامه تحقیقات جغرافیایی. سال چهاردهم. شماره ۱ و ۲. شماره پیاپی ۵۲ و ۵۳. بهار و تابستان ۱۳۸۷. انتشارات آستان قدس رضوی.

۱۰- مرتضوی، علی (۱۳۸۲). قاچاق بین‌المللی مواد مخدر و حقوق بین‌الملل، تهران، مرکز مطالعات تحقیقات و آموزش. ستاد مبارزه با مواد مخدر. ریاست جمهوری.

۱۱- مرکز آمار ایران (۱۳۸۵). نتایج سرشماری عمومی نفوس و مسکن سال ۱۳۸۵. وبگاه مرکز آمار ایران.

۱۲- هاشمی، علی (۱۳۸۲). مواد مخدر، بحران اجتماعی و تهدید علیه امنیت ملی. تهران. مرکز مطالعات تحقیقات و آموزش ستاد مبارزه با مواد مخدر. ریاست جمهوری.

۱۳- هریس، کیت (۱۳۸۶). اصول و روش‌های تهیه نقشه بزهکاری، ترجمه محسن کلانتری. مریم شکوهی، تهران. سازمان تحقیقات و مطالعات ناجا.

- 14- Brantingham, P, Brantingham, P (1990). Situational Crime Prevention in Practice, Canadian Journal of Criminology Jan.
- 15- Eck, E, J., Chainey, S., Cameron, J., Leitner, M., Wilson, R (2009). Mapping Crime: Understanding Hot Spots, U.S. Department of Justice. Office of Justice Programs, National Institute of Justice
- 16- Greenberg, S., Rohe, W (1984). Neighborhood Design and Crime, APA Journal, Vol.50, Issue 1.
- 17- Sherman, L.W., Gartin, P.R., Buerger, M.E., (1989). Hotspots of Predatory Crime: Routine Activities and the Criminology of Place, Criminology, NO.27.
- 18- Taylor, R.B (1998). Crime and Small - Scale Places: what we know, what we can prevent, and what else we need to know, Crime and Place: Plenary Papers of the 1997 Conference on Criminal Justice and Evaluation, U.S. Department of Justice, Office of Justice Programs, National Institute of Justice, Research Forum.
- 19- Weisburd, D (2004). Criminal Careers of Places: a Longitudinal Study, U.S. Department of Justice, National Institute of Justice.

- اولویت‌بخشی به فعالیت‌های پلیس از طریق به روز کردن اطلاعات رایانه‌ای در مورد جرم، تحلیل جرم بر مبنای نقاط جرم‌خیز و تهیه نقشه‌ی جامع جرم می‌تواند مسؤولان امر را نسبت به رشد جرایم هوشیار و پاسخگو نگه دارد. در این میان فناوری اطلاعات جغرافیایی GIS کمک بسیار مؤثری در پیشگیری و کنترل بزهکاری خواهد داشت. این سیستم از قابلیت بسیار وسیعی در زمینه تهیه پایگاه داده‌ای، تهیه نقشه‌های بزهکاری و تحلیل الگوهای جرم، شناسایی محل‌های وقوع جرم در آینده و یا تخمین محل اقامت بزهکاران برخوردار است.

منابع و مآخذ

- ۱- جبّاری، کاظم (۱۳۸۸). ارزیابی و تحلیل فضایی کانون‌های جرم‌خیز شهری با استفاده از سامانه اطلاعات جغرافیایی، مورد مطالعه بخش مرکزی شهر تهران، پایان‌نامه کارشناسی ارشد. رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشگاه زنجان.
- ۲- عبداللهی حقی، مریم (۱۳۸۳). پیشگیری از جرم از طریق برنامه‌ریزی کاربری اراضی شهری (مطالعه موردی سرعت در شهر زنجان)، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری، دانشگاه زنجان.
- ۳- فلسون، مارکوس؛ رونالد وی کلارک (۱۳۸۸). فرصت و بزهکاری، نگرشی کاربردی برای پیشگیری از بزهکاری، محسن کلانتری و سمیه قزلباش. زنجان. نشر دانش.
- ۴- قزلباش، سمیه (۱۳۸۷). ناهنجاری‌های کالبدی در مناطق اسکان غیررسمی شهرها و تأثیر آن بر وقوع ناهنجاری‌های اجتماعی، مورد مطالعه: منطقه اسکان غیررسمی بی‌سیم در شهر زنجان، پایان‌نامه کارشناسی ارشد، جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشگاه زنجان.
- ۵- کلانتری، محسن (۱۳۸۰). بررسی جغرافیایی جرم و جنایت در مناطق شهر تهران، پایان‌نامه دکتری. رشته جغرافیا و برنامه‌ریزی شهری. دانشگاه تهران. دانشکده جغرافیا.
- ۶- کلانتری، محسن (۱۳۸۴). جزوه درسی مبانی جغرافیای بزهکاری، دانشگاه زنجان. دانشکده علوم انسانی. گروه جغرافیا.
- ۷- کلانتری، محسن (۱۳۸۸). طرح تهیه و تدوین اطلس جرایم سوء مصرف و قاچاق مواد مخدر در استان‌های